

УДК 32.1: 323.2 (477)

Концептуальні засади політики національної безпеки Української держави в гуманітарній сфері

Леонід Чупрій,

кандидат філософських наук,
доцент, докторант Національного інституту
стратегічних досліджень

В статті аналізуються гуманітарні чинники забезпечення національної безпеки Української держави. Висвітлюються основні засади політики національної безпеки в гуманітарній сфері, спрямованої на подолання зовнішніх та внутрішніх загроз.

Ключові слова: політика національної безпеки в гуманітарній сфері, загрози, виклики.

Humanitarian factors of national security providing in Ukraine are analyzed in the article. The basic principles of national security policy in the humanitarian sphere, which are aimed at overcoming the internal and external threats, are defined.

Keywords: national security policy in the humanitarian sphere, threats, challenges.

В статье анализируются гуманитарные факторы обеспечения национальной безопасности Украинского государства. Освещаются основные принципы политики национальной безопасности в гуманитарной сфере, направленной на преодоление внешних и внутренних угроз.

Ключевые слова: политика национальной безопасности в гуманитарной сфере, угрозы, вызовы.

Розвиток сучасного суспільства все більше починає визначатися не економічними чи техногенними факторами, а чинниками, які раніше вважалися несуттєвими і не завжди враховувалися при стратегічному плануванні майбутнього. Йдеться про чинники духовно-інтелектуального, „ноосферного” виміру буття суспільства і людини. Відтак в умовах сучасних викликів виникає потреба в формуванні нових підходів до вирішення безпекових питань, зокрема – в більш ґрунтовному дослідженні гуманітарної сфери як важливого безпекового чинника та формуванні політики національної безпеки в даній галузі.

Леонід Чупрій

Слід зазначити, що у світовій і вітчизняній науці останнім часом починає поширюватися широкий погляд на національну безпеку, яка не зводиться виключно до воєнних, політичних, економічних, енергетичних аспектів. Пріоритетного значення у системі безпеки (національної та колективної) набувають її гуманітарні та етнонаціональні аспекти та роль і значення людини як суб'єкта національної безпеки. Подібний підхід використовують ряд дослідників з питань національної безпеки, зокрема В. Горбулін, С. Здіорук, О. Литвиненко, А. Качинський, Г. Новицький, С. Кісельов, М. Розумний, Б. Парахонський, С. Пірожков, Г. Ситник, М. Ожеван, Ю. Опалько та багато інших.

Мета статті: визначити концептуальні засади політики національної безпеки в гуманітарній сфері

Політика національної безпеки – діяльність органів державної влади та державного управління, суспільних і інших організацій і об'єднань спрямована на організацію оптимального управління загрозами та небезпеками з метою виявлення загроз та небезпек національним інтересам, визначення стратегічних завдань по забезпеченню національної безпеки, удосконалення системи забезпечення національної безпеки, її сил та засобів, створення мобілізаційних ресурсів і визначення порядку їх розгортання [1]. Політика національної безпеки має розглядатися в декількох аспектах. По-перше, мається на увазі управління національною безпекою як об'єктом з боку держави. По-друге, враховується управління, яке здійснюється всередині системи, при якому об'єктами є співробітники, служби, підрозділи, органи, а суб'єктами – керівники та керівні апарати, які діють на відповідних рівнях і становлять у своїй сукупності управляючу підсистему всієї системи даних органів у цілому і кожного з них окремо. По третє – це також управління національною безпекою як об'єктом з боку громадських організацій.

Політика національної безпеки в гуманітарній сфері більш вузьке поняття. В інституційному аспекті політика національної безпеки в гуманітарній сфері це діяльність суб'єктів національної безпеки: державних органів, громадських організацій, посадових осіб та окремих громадян, об'єднаних цілями і завданнями із захисту прав і свобод людини, цінностей громадянського суспільства, національних інтересів держави в гуманітарній галузі, яка здійснюється у межах законодавства України. В функціональному аспекті вона спрямована на забезпечення захищеності культурних, освітніх, наукових, духовно-релігійних та інших життєво важливих інтересів українського народу в гуманітарній сфері (особи, громадянського суспільства, держави) від внутрішніх загроз і зовнішнього втручання та включає систему суспільно-політичних заходів, яка забезпечує цю захищеність. Дослідник О. Пироженко зазначає, що політикою безпеки у гуманітарній сфері є напрям політики безпеки, який усуває небезпеки в гуманітарній сфері, тобто небезпеки спричинені несприятливими з погляду національних інтересів та завдань держави

мотиваціями, намірами та діями світоглядно-ціннісного походження [2, с. 33].

Формуючи політику національної безпеки в гуманітарній сфері, слід активізувати залучення громадських організації відповідного спрямування, які можуть забезпечити належний експертний супровід. Лише в активній взаємодії з громадськими інституціями Українська держава зможе побудувати ефективну політику в гуманітарній галузі, покликану забезпечити духовну єдність українського народу, стабільність та динамізм прогресивного розвитку всього суспільства. Використовуючи структурно-функціональний метод, ми розглядаємо політику національної безпеки в гуманітарній сфері як складну, багатофункціональну систему, яка складається з ряду основоположних чинників, базується на трьох засадничих принципах (національні цінності, національні інтереси, національні цілі) і включає такі основні аспекти забезпечення, а саме: концептуально-аналітичний, організаційно-управлінський та ресурсний.

1. Концептуально-аналітичне забезпечення передбачає розробку методолого-теоретичних засад, зокрема визначення мети, принципів, загроз, основних стратегічних і тактичних завдань реалізації політики національної безпеки в гуманітарній сфері.

2. Ресурсне забезпечення пов'язане із залученням відповідних матеріальних, інтелектуальних, інформаційних та інших ресурсів для здійснення рішень в сфері гуманітарної безпеки.

3. Організаційно-управлінське забезпечення полягає у практичному створенні механізмів виявлення, попередження та запобігання загрозам національній безпеці в гуманітарній сфері через організацію, координацію та контроль діяльності відповідних владних та громадських структур.

В контексті більш повного розкриття першого аспекту політики національної безпеки України в гуманітарній сфері визначимо її суб'єкт, об'єкти та основні завдання (рис. 1). До її *основних об'єктів* слід віднести:

- особу, її права й свободи в гуманітарній сфері;
- суспільні інститути в даній галузі та взаємовідносини між ними;
- національну державу.

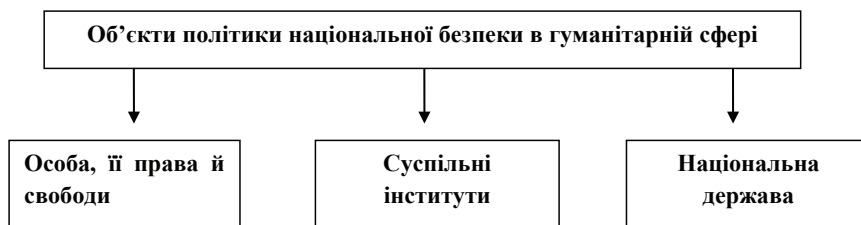

Рис. 1. Об'єкти політики національної безпеки в гуманітарній сфері

Леонід Чупрій

Головним суб'єктом політики національної безпеки у гуманітарній галузі є Українська держава як політичний інститут, що виявляє, захищає та задовольняє загальнонаціональні інтереси в гуманітарній сфері. Суб'єктами національної безпеки у гуманітарній сфері є також громадяни України, об'єднання громадян. Важливо, щоб їхня діяльність враховувала не лише їхні групові чи особистісні інтереси, а й інтереси держави і суспільства в цілому, але в той же час й держава повинна враховувати не тільки власні загальнонаціональні інтереси, а й інтереси громадянського суспільства і громадян України (рис. 2).

Рис. 2. Суб'єкти політики національної безпеки
в гуманітарній сфері

Результатами політики національної безпеки у гуманітарній галузі має бути реалізація національних інтересів та захист національних цінностей у гуманітарній сфері. Це насамперед: зміцнення суверенітету і незалежності України, побудова консолідованої української політичної нації, ефективно та соціально орієнтоване державне управління гуманітарними процесами, зміцнення науково-технологічного потенціалу та забезпечення інноваційного розвитку держави з метою досягнення належного рівня конкурентоспроможності України на світовій арені.

Головною метою політики національної безпеки Української держави в гуманітарній сфері є сприяння досягнення консолідації Української держави, забезпечення внутрішньополітичної стабільності шляхом створення прийнятних зовнішніх і внутрішніх умов для реалізації національних інтересів України та подолання певних загроз та викликів в сфері культури, освіти, науки, релігії та інших суміжних сферах. Вона спрямована на забезпечення гуманітарної безпеки Української держави, під якою слід розуміти такий стан гуманітарної сфери суспільства, що є чи за певних обставин може бути загрозою національним інтересам держави, стабільному розвитку суспільства та забезпеченню невід'ємних прав і свобод громадян. Дослідник В. Пироженко акцентує увагу на світоглядних аспектах, зазначаючи, що гуманітарна безпека або, точніше, гуманітарна складова національної безпеки – це ступінь захищеності життєво важливих інтересів суспільних і політичних суб'єктів, що визначаються їх специфічними світоглядно-ціннісними орієнтаціями [2, с. 34]. Слід виділити такі аспекти гуманітарної безпеки:

- безпека фізичного та морального здоров'я людини;
- безпека щодо збереження національної самобутності, тобто культури, історії, віри, традицій;
- безпека щодо реалізації вільної самоідентифікації громадян, соціальних груп і країн;
- безпека громадян, суспільних груп і країн щодо збереження освітніх традицій та інтелектуального потенціалу, тобто можливостей інноваційного розвитку.

Політика національної безпеки в гуманітарній сфері спрямована на подолання відповідних загроз. *Загрозами гуманітарній безпеці України* слід вважати реальні чи потенційні чинники та явища, які ускладнюють або унеможливають реалізацію національних інтересів в гуманітарній сфері і створюють небезпеку для суверенітету нації та свободи громадянина, а також для цілісності, стабільності і прогресивного розвитку Української держави як рівноправного члена світової спільноти.

Варто виділити такі джерела загроз.

Зовнішні: діяльність іноземних національних і транснаціональних структур державної і недержавної форми власності, спрямована проти реалізації національних інтересів України або послаблення можливостей щодо їх реалізації; прагнення ряду країн до домінування та ущемлення національних інтересів України в світовому просторі, витиснення її із зовнішнього та внутрішнього ринку безпеки; загострення міжнародної конкуренції за володіння найсучаснішими технологіями і системами забезпечення безпеки; космічних, повітряних, морських і наземних технічних та інших засобів (видів) розвідки іноземних держав; діяльність країн світу спрямовану на послаблення інтелектуального потенціалу України шляхом сприяння „відтоку мізків”; посилення потужних негативних інформаційних впливів, що несуть загрозу зовнішньо - та внутрішньополітичній стабільності держави, фізичному та моральному здоров'ю громадян України; збільшення технологічного відриву розвинених країн світу і нарощування їх можливостей по протидії створенню конкурентоспроможних українських засобів і систем безпеки; поширення низькопробної комерційної культурної продукції, що пропагує культ насилля і розпусти.

Внутрішні: відсутність національної ідеї, яка повинна забезпечувати консолідуючі та інтегруючі функції; культурно-історичні відмінності розвитку різних регіонів країни, аксіологічно-світоглядне розшарування українського народу; критичний стан розвитку вітчизняних культурних індустрій; не розробленість ефективної етнонаціональної політики; надмірна політизація гуманітарної сфери (зокрема питань мови, історії, релігії); недостатній рівень підтримки української мови як державної; еміграція вчених, фахівців, кваліфікованої робочої сили; нерозвиненістю вітчизняного ринку високотехнологічної продукції та відсутністю його ефективного захисту від іноземної технічної і технологічної

експансії; недостатній рівень розвитку інноваційних процесів в освітній, культурній, науково-технологічній та інформаційно-комунікаційних галузях; недостатня розробленість нормативно-правової бази, яка регулює суспільні відносини у сфері забезпечення національної безпеки в гуманітарній сфері, а також недостатня практика правозастосування; недостатня розвиненість недержавної складової системи забезпечення національної безпеки; зниження ефективності системи освіти і виховання, недостатня кількість кваліфікованих кадрів у галузі забезпечення національної безпеки; поширення деструктивних сект тоталітарного спрямування; недостатній рівень розвитку соціального капіталу.

Вищезгадані джерела приводять до формування *загроз в гуманітарній сфері, зокрема:*

- конфлікту ідентичностей на світоглядній, історико-культурній, конфесійній основі;
- зростання ксенофобії та розділення за етнічною релігійною, регіональною ознаками, посилення напруження у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин;
- втрати моральних та духовних орієнтирів, зростання девіантної поведінки населення;
- посилення науково-технологічного відставання України від розвинутих країн, зниження інтелектуального потенціалу Української держави;
- зниження рівня довіри до влади та втрата лояльності до держави;
- зростання аполітичності, інертності, конформізму українського народу.

Зупинимося на деяких найбільш значимих загрозах. Так відсутність чіткої сформульованої національної ідеї в умовах сильного впливу ЗМІ, у тому числі іноземних, перетворюють більшість населення в легкий об'єкт маніпулювання, що несе загрозу розколу нації або, іншими словами, загрозу відсутності єдиної нації на території всієї країни.

Розпад радянської суспільно-політичної системи, яка ґрунтувалася на державному втручанні в усі сфери життя, призвів до втрати життєвих орієнтирів – для одних і до сприйняття демократії як цілковитої свободи і безвідповідальності – для інших. Недотримання законів, небажання слідувати суспільним нормам привело деяких до швидкого збагачення, а багатьох інших до збідніння та маргіналізації. На цьому тлі формується значний рівень соціальної нерівності, безробіття, бідності, що призводить до зростання соціальної напруженості, виникнення асоціальних явищ тощо.

Всі ці явища посилюються поширенням „ідеології споживацтва”, що замінила собою „цінності радянської людини”, породила крайній егоїзм, зневагу до загальнолюдських цінностей, суспільних проблем і людських страждань. Картину доповнює тотальна недовіра українців до чиновників і

державних інститутів. Таких людей неможливо мобілізувати у разі загрози суспільству або державі.

Спостерігається подальший занепад науки, освіти, культури охорони здоров'я. Ескалація даної загрози пов'язана з усе більшим нерозумінням з боку як суспільства, так і держави значення науки, освіти, культури та охорони здоров'я для виживання України в сучасному світі. Сфера науки втратила мотивацію і значну частину фінансування. Орієнтація на захист формалізованих згідно стандартам дисертацій закрила інтерес до нових напрямків і методології досліджень. Через постійне недофінансування в науці стало не престижно працювати, і талановита молодь досить часто виїжджає за кордон, реалізуючи свій інтелектуальний потенціал на користь інших країн.

Подолання вищезгаданих проблем можливе шляхом реалізації ефективної державної політики національної безпеки в гуманітарній сфері, яка спрямована на формування засад національної єдності задля розбудови демократичної, правової держави, формування національної ідентичності шляхом становлення української політичної нації, захисту прав і свобод громадянина України в гуманітарній сфері, тощо.

Література:

1. **Ліпкан В. А.** Національна безпека України / В. А. Ліпкан. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://libfree.com/144777971_politologiyaronyattya_geopolitichnoyi_bezpeki.

2. **Пироженко В. О.** Гуманітарна складова національної безпеки : предмет дослідження та коло основних проблем / В. О. Пироженко // Стратегічна панорама. – 2005. – №2. – С. 27-35.